

SUITSIDNING GLOBAL DINAMIKASI

Ilmiy rahbar: **Anorboyev Hayitboy Eshboy o'g'li**

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti Jizzax filiali

anorboyevhayitboy@gmail.com

Talabalar: **Abdumurodova Sevinch O'ktam qizi**

Jaloliddinova Sevinch Aktam qizi

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti Jizzax filiali

ANNOTATSIYA

Bugungi kunda dolzarb muammolar qatoriga kirib borayotgan o'z joniga qasd qilish holati haqida ushbu maqolada yoritilgan. Suitsidning psixologik sabablari, oqibatlar va bu muammoning yechimi haqida ushbu maqolada qisqacha bayon etilgan.

***Kalit so'zlar:** Suitsid, Verter qonuni, Pestitsid, etiologiya, LGBTI, depressiya, rituali, parasuitsidal.*

ABSTRACT

This article describes suicide, which is one of the most pressing problems today. This article briefly describes the psychological causes, consequences, and solutions to suicide.

***Keywords:** Suicide, Werther's law, Pesticide, etiology, LGBTI, depression, ritual, parasuicidal.*

KIRISH

Tan olish kerakki, o'z joniga qasd qilish hozirgi kunning dolzarb muammolari qatorida mutaxassislar tomonidan chuqur o'rganib kelinmoqda. Ayrim ob'ektiv va sub'ektiv sabablar tufayli, o'z joniga qasd qilish holatiga oid statistik ma'lumotlar keng ommaga e'lon qilinmaydi. Biroq bu muammo tobora ommalashib va hatto yosharib borishi ko'plab mutaxassislarni o'yg'a toldirmoqda. Masalan, biror mahallada o'z joniga qasd qilish ro'y bersa, yaqin 1-3 oy davomida aholi tomonidan tahlil etilib, turli xil mish-mishlarga zamin yaratiladi. Eng muhimi, ana shu mish-mishlar asosida suiqaqd sodir etilgan hududda "Verter qonuni" rivojlanib, suiqaqdning qaytalanishiga zamin yaratadi. "Verter qonuni"ga ("Menga taqlid qil qonuni") barcha deviant, destruktiv xulq-atvor egalari bo'ysunadi. Shuning uchun suiqaqd sodir etilgan hududda zudlik bilan profilaktik chora tadbirlar tashkil etilib, aholi o'rtasida tushuntirish ishlari olib borish suitsidning psixofiziologik mexanizmlarini yoritib berish lozim. Ana shu chora tadbirlar orqali mish-mish tarqalishining oldini olishga ya'ni, suitsid holatlarni kamayishiga zamin yaratishimiz mumkin bo'ladi.

O'spirinlarning o'z joniga qasd qilishi, bu qo'rqinchli fojeadir. Ularning bu dunyodan hammaning ko'ngli qolib, nafrat bilan ketishi yanada qo'rqinchlidir. O'zga dunyoga ular uylarining tomlaridan, chordoq va og'ilxona shiftlaridan bo'yinlarida sirtmoq bilan ketishmoqda. Ular kimni yo'qotganliklarini bilib qo'yishsin degan maqsadda kattalarning yoki yaqin insonlarining diqqatini o'zlariga qaratsihga urinishadi. Ammo bolalar o'lim tushunchasini to'laligicha anglab yetmaganligi tufayli ya'ni o'lim hayotning tugashi ekanligini bilmaganligi tufayli o'z joniga qasd qiladi. Bu o'rinda inson ruhiyati qonunini o'rganuvchi psixologiya fani psixologiya fani o'rni va roli benihoya kattadir. Suitsid (Sui caedere – o'zini o'ldirish) – maqsadli ravishda o'zini hayotdan mahrum etish, ongli o'z joniga qasd qilishdir. O'z joniga qasd qilishga nisbatan jamiyat taraqqiyotinin g'turli madaniyatlarida o'zgacha munosabat bo'lganligi kuzatiladi. Bular:

- Qasd qilish marosimi(rituali);
- Or-nomusi uchun diniy(qurbonlik);
- Juftlar orasida sadoqatni isbotlash;

- Yaqin kishisini yo‘qotish;
- Odatiy sotsial statusni yo‘qotish;
- Kasbiy muvaffaqiyatsizlik;
- Kasalliklarga xos emotsiyalarga chidamsizlik va shu kabi boshqa sabablarni kiritishimiz mumkin.

Suitsidga mukammal ta’rifni Emil Dyurkgeym bergan. Uning talqini bo‘yicha, shaxs tomonidan o‘zini kutayotgan natija haqida bila turib sodir qilingan salbiy xatti-harakatning bevosita yoki bilvosita natijasi bo‘lmish har bir o‘lim holati o‘z joniga qasd qilishdir. (Emil Dyurkgeymning 1897-yilda nashr etilgan “Suiqasd” asari suitsidga oid adabiyotning klassik namunasi. Ushbu asarda olim mavjud statistic ma’lumotlarga tayanib, suiqasd nafaqat psixologik muammo, balki ijtimoiy ildizga ega xatar ekanligini isbotlagan).

Har yili 700 000 dan ortiq odam o‘z joniga qasd qilish natijasida vafot etadi. Har bir o‘z joniga qasd qilish uchun o‘z joniga qasd qilishga urinishlar ko‘proq bo‘ladi. Oldindan o‘z joniga qasd qilishga urinish umumiy aholi orasida o‘z joniga qasd qilish uchun muhim xavf omilidir. O‘z joniga qasd qilish 15-29 yoshdagi o‘lim sabablari orasida to‘rtinchi o‘rinda turadi. Global o‘z joniga qasd qilishlarning 77 foizi past va o‘rta daromadli mamlakatlarda sodir bo‘ladi. Pestitsid (zaharli kimyoviy modda) larni yutish, osish va o‘qotar qurollar butun dunyoda o‘z joniga qasd qilishning eng keng tarqalgan usullaridan biridir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O‘z joniga qasd qilish va ruhiy kasalliklar (xususan, depressiya va spirtli ichimliklarni iste‘mol qilish kasalliklari) va oldingi o‘z joniga qasd qilishga urinish o‘rtasidagi bog‘liqlik yuqori daromadli mamlakatlarda yaxshi aniqlangan bo‘lsa-da, ko‘plab o‘z joniga qasd qilish inqirozli vaziyatlarda hayot bilan kurashish qobiliyatining buzilishi bilan sodir bo‘ladi. moliyaviy muammolar, munosabatlarning uzilishi yoki surunkali og‘riq va kasallik kabi stresslar.

Bundan tashqari, mojaro, falokat, zo‘ravonlik, zo‘ravonlik yoki yo‘qotish va izolyatsiya hissi o‘z joniga qasd qilish harakati bilan kuchli bog‘liqdir. Qochqinlar va

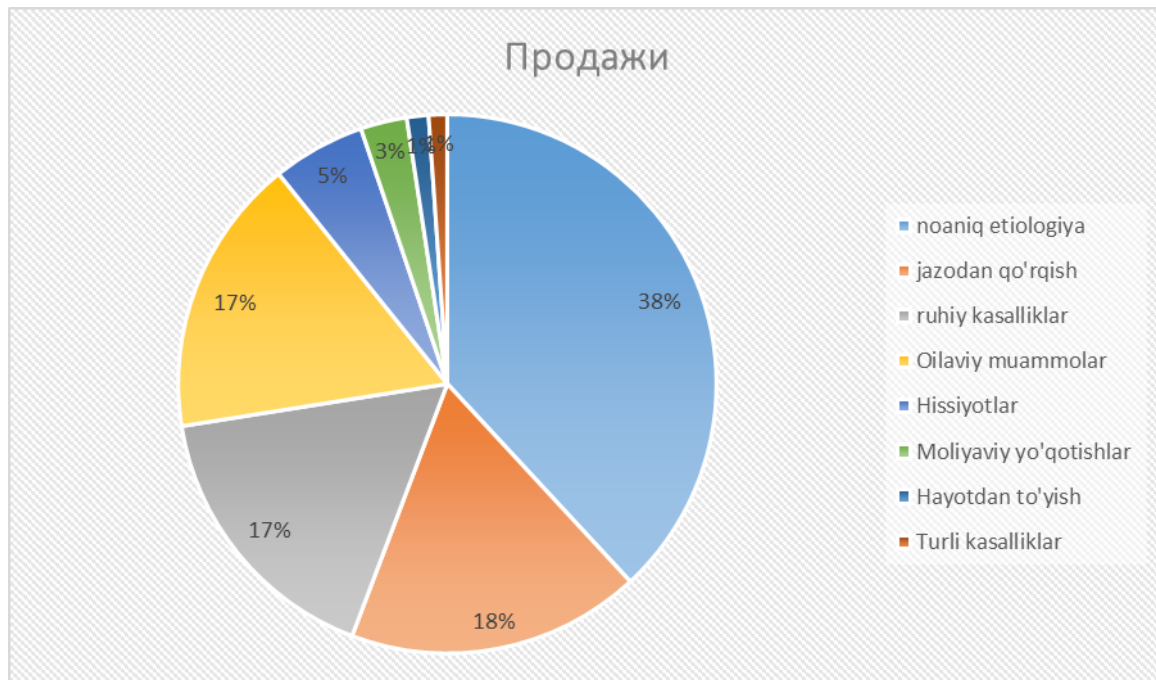
muhojirlar kabi kamsitishlarga duchor bo'lgan zaif guruhlar orasida ham o'z joniga qasd qilish darajasi yuqori; mahalliy xalqlar; lesbiyan, gey, biseksual, transgender, interseks (LGBTI) shaxslar; va mahbuslar.

Stigma, ayniqsa ruhiy kasalliklar va o'z joniga qasd qilish, o'z joniga qasd qilishni o'ylayotgan yoki o'z joniga qasd qilishga uringan ko'p odamlar yordam so'ramasliklarini va shuning uchun kerakli yordamni olmasliklarini anglatadi. O'z joniga qasd qilishning oldini olish sog'liqni saqlashning asosiy muammosi sifatida o'z joniga qasd qilish to'g'risida xabardorlik yo'qligi va ko'plab jamiyatlarda uni ochiq muhokama qilish tabusi tufayli etarli darajada hal etilmagan. Bugungi kunga qadar faqat bir nechta mamlakatlar o'z joniga qasd qilishning oldini olishni o'zlarining sog'lig'ining ustuvor yo'nalishlari qatoriga qo'shgan va faqat 38 ta davlat o'z joniga qasd qilishning oldini olish bo'yicha milliy strategiyaga ega ekanligi haqida xabar beradi.

Mamlakatlar o'z joniga qasd qilishning oldini olishda muvaffaqiyatga erishish uchun jamiyatning xabardorligini oshirish va tabuni buzish muhim ahamiyatga ega.

NATIJARLAR

O'tgan yillar ichida tadqiqotchilar aql-ni shoshiradigan bu muammo haqida ko'p narsani bilib oli-shdi. Jahon Sog'liqni saqlash tashkiloti-ning statistik ma'lumotlariga ko'ra, har yili dunyoda millionga yaqin kishi o'z joniga qasd qiladi. Har bir suitsid o'lim bilan tugamasligi hisobga olinsa, aniq vaziyat bundan 2-3 marta ko'pligini taxmin qilish mumkin. Suitsidning 800 ga yaqin ko'rinishlari mavjud. Ulardan, -41% -noaniq etiologiya (kasallik sabablari)ga ega; -19% -jazodan qo'rqish; -18% -ruhiy kasalliklar; -18% -oilaviy muammolar; -6% -hissiyotlar; -3% -moliyaviy yo'qotishlar; -1,4% -hayotdan to'yish; -1,2% -turli kasalliklar.

MUHOKAMA

Suitsidni davolash olimlar oldiga bir qator murakkab masalalarni qo‘yimoqda. Hali o‘z joniga qasd qilishga moyilligi bo‘lgan o‘smirlar uchun muvaffaqiyatli terapiya usullarini ishlab chiqish dolzarbligicha qolmoqda. Suitsidning oldini olish bo‘yicha bir qator psixologik, terapevtik dasturlar ishlab chiqilgan, ammo bunday dasturlar real voqeelikda umumiy xavf omillari va o‘smirlar orasida o‘z joniga qasd qilish darajasini qanday qilib kamaytirishi mumkinligi noaniqligicha qolmoqda.

XULOSA

Insonga quloq tutish orqali uning hayotini saqlab qolish mumkin! Agar siz o‘z joniga qasd qilmoqchi bo‘lgan birorta odamni bilsangiz yoki “unda suitsidga moyillik bor” degan gumonda bo‘lsangiz, u holda, hayotini saqlab qolishda unga yordam berishingiz buning uchun shunchaki uning aytganlariga quloq tuting! O‘zini o‘ldirishga chog‘langan odamlar ko‘pincha “mening hech kimga keragim yo‘q”, “mening boshqa ilojim yo‘q” va “men haqimda hech kim qayg‘urmaydi” deb o‘ylaydilar. Odamlarni tinglash orqali ular bilan sodir bo‘layotgan hodisalarga va sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan narsalarga befarq emasligimizni namoyon etamiz. Ota-onalar muassasa ma‘muriyati yoki ijtimoiy markazlarga iloji boricha tezroq yordam so‘rab,

murojaat qilishlari kerak. Shuningdek, ta'lim muassasasi ma'muriyati va psixologi bunday o'quvchilarni doimiy ravishda kuzatib borishi hamda parasuitsidal(o'z joniga qasd qilish sifatida o'zini yaralash, giyohvand modda iste'mol qilish) holatdan to'la chiqib ketguncha ular bilan birga bo'lishi lozim.

Suitsidning oldini olish bo'yicha uslubiy tavsiyalar Bolalarda suitsidal xulq-atvor alomatlarini ko'rganda qanday choralari ko'rishi mumkin? Suitsidga moyil yoshlar odatda to'g'ridan-to'g'ri yordam izlashmaydi: shunga qaramay, ularning otionalari, muassasa ma'muriyati yoki tengdoshlari ogohlantiruvchi alomatlarni aniqlashi va o'smirni saqlab qolish uchun qandaydir choralarni ko'rishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. VOYAGA YETMAGANLAR O'RTASIDA SUITSID HOLATLARNING OLDINI OLISH Xasanova Ibodat Abdihamitovna Qashqadaryo viloyati Yakkabog' tumani XTB ga qarashli 97-maktab Psixologi

<https://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/view/9967>

2. "O'smir Psixologiyasi: biz bilmagan jihatlar" Shirin Mustafoyeva "Farg'ona" nashriyoti 2015

3. <https://www.nimh.nih.gov/health/publications/suicide-faq>